

բ) Վարչական գործարք եւ դիւանական գործարքներ — անափորայ, անոն, դեսպո-
սիկոն, դիարիկ, դիմոս, դիմոսական, եւ-
սարի, իսոն, հիւպատի, հոռոգ, մեսաղֆ, նո-
մոս, պոնոսիմոն, սինկիդոսոս:

բ) Հարկեր — կենսոն:

գ) Պատերազմ — սկառն, խոսուկե-
փաղ, ստրաօ, ստրաեսիւս, ստրաեսիգին, օսա-
սաօ, օսափոն, փաղանգ:

դ) Ձեռներ — ապիս, բադիս, բուլ-
եայ, գոյեռ, կոնօակ, կորբան, մանկլաւ,
Դեւեռ, ոպլոն, սկեսոն, սոնո:

21. Սովորական կեանքի բառեր. —
Անդիլիպս, առգ, աբթաթ, առգիայ, բաբթա-
բի, բաբթաթ, եսեկնիլ, բիսկոս, լագ, լիթ,
մեթիլ, Ֆաթ, յարկ, ովար, ովարիսես, պա-
ռավաթոս, ռաբդոն, սալոն, սիւրայ, սպա-
օաղանգ, տիլ, քո:

22. Մակրայ եւ նմաններ. — Իսթրալ-
լիդի:

Այս բառերի ստուար մասը յունարէնի
հասարակ տառադարձութիւն է — հայ թարգ-
մանիչները երբեմն չիմանալով յոյն բառի
համապատասխան հայերէն ձեւը կամ չգտնեա-
լով հայերէնի մէջ եւ կամ գրութեան զի-
տական ընդթ տալու համար՝ պարզապէս
հայերէն տառերով պահել են յոյն բառը
նոյն երեւոյթը նկատում ենք նաև այսօր
էլ, երբ մի թարգմանիչ ռուսերէնից կամ
եւրոպական մի լեզուից թարգմանութիւն-
ներ անելու ժամանակ, երբեմն ստիպում
է լինում զանազան բառեր ուղղակի տառա-
դարձել, առանց մտահոգուելու այն մասին
«թէ հայ ժողովուրդը ոչինչ չի հասկանա-
լու գրանցել: Ապահով կերպով կարող ենք
ասել որ խորթախոն, իկոսահորոն, իլա-
նոսոս, եւրաիլիլոն եւ նման բազմաթիւ
բառեր երբեք հայ լեզուի սեպականութե-
թիւն չեն կազմած: Այս բանը կարելի է
ապացուցել մի քանի փաստերով: Այդ բա-
ռերի մեծագոյն մասը մեր մարտնչագրու-
թեան մէջ չափազանց քիչ գործածութիւն
ունի. կան շատ-աւ շատ բառեր որ միայն
մի վկայութեամբ ծանօթ են մեզ:

ՊՐՈՑ. Հ. ԱՃԱՌԵԱՆ

(Երբանոսիլ)

ԳՐԱԴԱՐԱՆ

ՀԱՄԱՊԱՅՈՒՆ ԲԱՐՆԱՄԱՆԱԾ ԳՐԱ-
ԿԱՆՈՒԹԵԱՆ, Առաքին Հատը, Զարթոնքի Մե-
րուդ: Ա - Բ Գրք: Յ. Օշական: Տպարան Մրց
Յակոբեանց Երևանում, 1945: Էջ՝ 365:

Ու վերջապէս ունինք Համապատասխան
առաջին հատորը:

Կ'ըսեմ այսպէս, աչքիս առջև ունենա-
լով հեղինակին երեսուն տարինեքը՝ որոնց
ընթացքին անկա մեր հին եւ նոր ղոյգ
գրականութեանց աշխատանքները մասին
չափազանցում, երբեմն անարգար գատ-
ում, յաճախ խոր թափանցումով գործա-
դրում մասնակի աշխատանքներ յանձնել
է Մամուլին: Ժամանակին հետ տկարանա-
լու փոխարէն՝ աճող, ծանծաղելու տեղ խոս-
րացող այս աշխատանքը՝ ուրախ ենք յայտ-
նել կարենալու, որ գտած է իր վերջնական
կերպարանքը Համապատասխան: Արեւմտա-
Գրականութեան անունին տակ:

Օշականը առհասարակ նկատում է
հարթող ա կործանարար քննադատ մը մեր
մէջ, սակայն արդար ըլլալու համար պէտք
է ըսել թէ այդ վերագրումը շատ մակե-
րեսային է Գործադրում շատ յաճախ ա-
նոց կողմէ միայն, որոնք աւելցին մեր
գրականութեան բարձրագոյն աթոռներուն
վրայ եւս տեղ-ունենալու Ո՛ր ոք Օշականին
չափ մեր արժէքներուն, մեր փառքերուն
եւ մեր գեղեցկութիւններուն նկատմամբ ե-
ղած է այնքան խանդավառ եւ շեփոթած ա-
նոց արժէքը, իբրև բազմապատակ գաս-
տիարակ, գրագէտ եւ քննադատ, բըքան Օ-
շականը վկայ Գործարանին, Մեծարենցի,
Վարուժանի, Թէքէեանի, Երեսմանի, Պա-
րոնեանի, Տիկ. Յայեանի եւ Թլկատիցիի
նկատմամբ ունեցած իր անխառն հիացում-
ները եւ Համապատասխան մէջ անոնց նուիր-
ումը լայն տեղը, որոնք հեռու կործանման
ստուերներ յորինել, չինիլ խանդավառութե-
թիւներ եւ փառարանութիւններ են: Գալով
իր կշիռին, աստիկա ներկայացնում գրական
գործերու կենդանի մասի քանակով է պայ-
մանաւոր, երբ կայ այդ կենդանի փրան-
քը՝ աստիկա բաւ է գինք մեղմելու եւ նոյն
խիկ խանդաղատազին զգացումներու առաջ-
նորդելու: Այսպէս Մրուանծեանցի մը:

երկմանին մը մէջ ան արժէք կը տեսնէ՝ հակառակ որ անոնք դժուար կը գտնողուն զուտ գրական հաշակներու պահանջին մէջ, Բայց երբ չի գտնիր այդ կենդանի մասը Սիպրիի մը կամ Թէրզեանի մը պարագային, օրինակի համար, կ'ըսէ իր ցաւը այդ յուսահատութեան մասին անկեղծութեամբ և տագնապով։ Մեզ բոլորիս անձանք չէ թիչ մը դժուարահաճ՝ բայց խղճմտօրէն կերպարանուած իր դատաստանը մեր իրաւ արածէքներու մօտին, սկսեալ դպրոցի սեղաններէն մինչև բարձրագոյն ատենները մեր մտքի հանգէտներուն։

Արեւմտահայ Կրականութեան նուիրուած այս առաջին հետորը, տարբեր ու բացառիկ է ինչպէս մեր գրականութեան՝ այնպէս ալ բովանդակ գրականութեան պատմութեան մէջ, եթէ ոչ իր յղացքով՝ գէթ իր մեթոտով։ Համապատկերին մէջ ժամանակը, զայն շնորհ իրադարձութիւններէ, անոնց ընդմէջէն ծնունդ առած զգայնութիւնները և անոնց տրորագրութեամբի ճիշդ, իրարու կը յաջորդեն և զիրար կ'ամբողջացնեն։ Երբ է նոյնպէս իր գրականութիւնը տեսնելու եղանակը, ցեղային արածէքները, ժամանակի տագնապը իր շուքերով և լոյսերով իր ֆիզիք ու պատմական իրադարձութիւններով, իրարու կուգան կերպարանելու համար շրջանը, շեղակները յաջող կամ տրտուած դերակատարներ են լոկի առիթներ, ինչպէս կ'ըսէ Օշականը, բռնալու համար անհրաժեշտը, որ իրենցմէ անդին մեր գրականութեան է, մեր ժողովուրդին։

Վէպ մըն է Համապատկերը, և ուրիշ ինչ կրնար ըլլալ։ Երբ տալ ուզէինք մարդերն ու ապրումները հարապատօրէն իրենց ժամանակին մէջ։ Օշականը հաւատարիմ քննադատական այն մեծ տարազին թէ՛ դատելը վերստին ստեղծել է, կ'պարի տագնապը բոլոր անոնց, որոնք կը կանչուին իրմէն Համապատկերին մէջ, հաշուեյարդարի նստելու համար, և արտառուչ է որ Օշական ասելի հուտայ քան կ'աւան է, այնքան մեծ է իր անարկարքը մեր գրչի աշխատանքներուն նկատմամբ, այնքան խանդավառ է ինքը այն քիչօք իսկ՝ որ մերն է սակայն։ Մի զարմանաք որ ինչպէս Համապատկերի, այնպէս ալ իր բովանդակ գրականութեան պարագային, Օշական ասելի կը գտայ ու կը տեսնէ իր շիջեղով, քան ուղեգով, որ

կրնայ գմեղ ընել ժլատ ու առարկայական։ Անոր համար է որ իր վէպերը՝ մարդեր են, կենսագրութիւններ, իսկ իր դատումները՝ վէպեր։ Համապատկերը մարդերու հանգէտ մըն է, ուր միւսն ու միտքը, իր բառով, երազանքն եւ յոյզը, և անըմբռնելի կերպարանները իրարու կը խառնուին, տեղծեալու համար այն անօրինակ համայնապատկերը՝ որ Համապատկերն է, Առաւելութիւնները մեթոտին, բայց մեթոտ մը չէ գործադրուածը, ոչ ալ յղացք մը, որ դատումի կերպ մը և կեցուածք մը կ'ենթադրէ, ժամանակին մէջ ընթացք առած, ժամանակի ակործանելիութեան և յղացքներուն մտող Օշականը կ'պարի շրջաններն ու մարդերը, պարօրինակ հեռագրայութեամբ և թափանցումով, և այս մտերմիկ հոգեխառնութիւնը՝ ժամանակէն և ընդունուած հրամանակարգերէն վեր և դուրս այս ողբերգութիւնը մտածուած իրն է, զինք վերածնել են կանանքի մէջ անանձն մենամայի մը և անժամանակ գրագէտի մը ու դատողի մը նոյն աստեղ։ Օշական ամէն սեռի մէջ ինքզինքն է որ կուտայ, նոյնիսկ այն ատեն, երբ կ'ուզէ վկայութիւնը ըլլալ իր սերունդին և հանդէսը իր ժողովուրդի թաքուն ուժերուն, ինչպէս է պարագան Համապատկերին մէջ։ Ժամանակի, տեղ, դէպքերն ու վկայութիւնները, իրեն համար կորնչական մասերն են անցեալին, եթէ թիւն թուականէն, փառտէն, պատմական ստուգութենէն վեր չտալապետէ ոգեղէն իրականութիւնը։

Օշական Համապատկերը վերածնել է կեանքի կրկէսի մը, ուրիշ մեզի կը բերուին արտառուչ վկայութիւններ, որոնք ասելի կ'արժին քան հաւաքական և համաժողովական նման գործերը նոյնիսկ ասոր մեծ և ձեռնահառ անձնաւորութիւններու պալմապային։ Համապատկերին մէջ դէպքերը, թուականները, մարդերը, մտախոթիւններն ու հոգեբանութիւնը կը վերբաղադրուին, և մեզի կուգան նոր կիւքով մը՝ ուր կը գտանք իրականութիւնը, ինչպէս անոր անդրադարձ երկարածքումը, շրջանէ ու շրջանէն։ Անոնք հետեւաբար որ պիտի ձեռնեն Համապատկերը, ժամանակ գրական ծանօթութիւններու մթերքէն ասելի, պիտի գտնեն հոն վերաբարդութիւնը մեր անցեալ կեանքին, որ իրեւ դէպք, գործ, մայնութիւն, հոգեբանութիւն եւ

ազդեցութիւն, լիովին արժեքորուել է վերջ, եղած է նաև ապրուստեան հանգէս մը, ուր կայ կիրք և շնորհակալութիւն, որ հոս կը նշանակէ խանդավառ այն դիմաւորումը՝ զոր Օշական ունի մեր գրչի և գրքի հերոսներուն նկատմամբ: Անցեալը և դժգոհութիւնը իրեն համար լուսանկարներ և յատկապէս քայլին վկայութիւններ չեն, այլ կենդանի իրականութիւն մը, և էջերը յաճախ կը դադրին թուզթ ըլլալէ ու կը դառնան քաբախուն սիրտ և շնչմարտած ողորդութիւն, և այս բոլորը սրտազբաւ ու նոր, կարծես առաջին անգամ լոյսին քաջուած: Թէ համակրալից՝ այս կեցուածքը մեր արժեքներուն նկատմամբ, և Համապատասխանեցնելու հերոսութիւնը, երբ իր ֆիզիք ոյժերը իրենց նուազման և ընկերակցութիւն մէջն էին, իր կրկնապէս եղբարկան պատճառներ դնել, առ ալ ուրիշ արժէք Օշականի մէջ՝ իր միւս արժեքներու շարքին:

Ինը տարիներ առաջ, երբ Օշականը ընդունեց առաջին հարուածը իր սիրտէն, մտածեց իր անմիջական պարտքերուն, Համապատասխանեցնելու իր կտակին առաջին յոգուածը եղաւ, և մենք ուրիշ ենք այսօր, որ իր մահէն առաջ, և իր իսկ կողմէն, գործադրութիւն կը գտնէ տասը հատորներէն առաջինը:

Այս հատորը գրախօսականով ներկայացընել, անկարելիութիւն մըն է, այն դիտաւոր պատճառաւ, որ ամէն էլ անոր մէջ ինքն իրեն համար առանձինն աշխարհ մըն է գրեթէ, իւրայատուկ թելադրանքներով և նետեանքներով:

Կեանքի մեթոտին բարիքն է անիկա, որով մենք մտածումները կը վերածենք կեանքի կտորներու: Յետոյ պէտք է դիտաւոր թէ Համապատասխանեցնելու հատորը սրտայոյզ ժողովուրդի մը աւելի սրտայոյզ մէկ ճիւղին հարկւրամայ հանդիսարանն է: Պոլիս, Իզմիր, Հայրենիք, Ամերիկա, Եւրոպա, այս ժողովուրդին զաւակները ստեղծած են տասնեակներով, յիսնեակներով: Այդ ամէնուն նոյնիսկ չուրք բաւ է որպէսզի էջերը ծանրանան, խորանան: Ընդհանրութեան ճանդեմը (Համապատասխանեցնելու իրարմէ աւելի հզօր այս յոյժերուն և տագնապներուն մէջէն է որ կը զարգանայ, Այնքան ուժով է այդ խտացած կեանքին սըխրագին ձգտութիւնը մեր վրայ, որ ընթեր-

ցողը անզգայաբար տունուած այդ թափին մէջ, չզգար թէ ինչպէս կը քալէ էջերուն հետ: Կրկնեցեք ապրիլու այս ձեւը հեղինակներու ալ վրայ, և իւրաքանչիւրը առնոցմէ կը գառնայ գումարը հազարաւոր ապրուստեան: Կըմտնէք անշուշտ թէ ինչ հեղեղ է որ պիտի հոսի, երբ մարդու մը ջրային զբոսովները կազմող և իր մահէն վերջ իր գիրքերուն մէջ չոր ու ցամաք բառերու վերածուող իրողութիւնը փոխադրուի կեանքի իրականութեան: Համապատասխանեցնելու հերոսներէն շատեր կիսադարեան ապրուստի կտակած են մեզի: Ուրիշներ քառորդ դարու մէջ ապրած են հարկւրաւոր տարիներու խտութեամբ կեանքի: Ամէն մէկ հեղինակ այսպէս գոց կտրուածներու հանգոյց մըն է, և երբ Օշական կախարդական իր մատովը կը հպի այդ հանգոյցներուն, անոնցմէ հոսող, յառնող կեանքը մեզ կը նուաճէ: Ահա գրքին ներութիւնը, տարօրինակութիւնը իթէ կ'ուզէք:

Ինծի ծանօթ են օտար գրականութեանց համասեռ գործերը իրենց լաւագոյն ներկայացուցիչներուն մէջ, կրնամ ըսել թէ Համապատասխանեցնելու իմ առած յուզումը չի գուշակուի իմայիս իմ ազգային իրողացումէն, այլ անոր հետեւ եւրոպական այդ վարպետները յիշեցնող այն լայնքէն, մարդկայնութենէն, որոնք գրագէտին ամենէն տիրական յատկանիշերը կը մնան՝ երբ անիկա կ'աշխատի անցեալներու վրայ: Այդ է պատճառ որ հազիւ գրական գործ կը բերէ Օշականը: Գիրք մըն է Համապատասխանեցնելու մասին ըսիլիքները անսպառ են: Իր անմեծելի արժանիքը պիտի մնայ ինքզինքը պարտադրել ամէն անոնց, որոնք իրենց կարդացածը հասկնալու չափ ունին մեր լեզուն և կտոր մը սէր մեր ազգային արժեքներուն հանդէպ:

Կը յայտնեք թէ Համապատասխանեցնելու մեր գրականութեան, որ թէ կ'ապրուի այդ էջերուն մէջ և թէ ինքզինքը կ'ըլլայ: Ընթերցողին կը ձգենք խանդավառուի այս որակով, ու կ'ուսեցնենք մեր հիացումը գործին քանակին ալ համար, որ պիտի հասնի ներկայ հատորին պէս տասնէն վեր հատորներու իրագործումին:

ԵՂԻՎ ԱՐԴ